

Bert Wartena met pensioen

Onlangs is Prof. dr. ir. Bert Wartena met emeritaat gegaan als gewoon hoogleraar meteorologie aan de landbouw Universiteit in Wageningen. Op de dag dat we het nu volgende interview afnamen was hij echter juist de eerste dag in dienst in zijn nieuwe functie als (agro)meteorologisch medewerker van Meteo Consult.

Zoals zoveel meteorologen kwam de jonge Bert Wartena al vroeg in aanraking met het weer. De belangstelling voor het weer zat als het ware gewoon ingebakken in de familie. In de vorige eeuw was overgrootvader Wartena al betrokken bij waarnemingen van 'selected ships' op de oceaan ten behoeve van de Franse weerdienst. "Toen ik 7,8,9 jaar was werd ik al naar buiten gestuurd om opa te vertellen hoe de lucht er uit zag en hij leerde me grafiekjes maken, de barometer aflezen en max/min-temperatuur aflezen. Ik was op weerkaartjes geabonneerd van het KNMI toen ik 13 jaar was - toen werd het ochtendkaartje door de PTT nog dezelfde middag overal in het land bezorgd!"

Op zaterdagavond was er geen bestelling en haalde Wartena de weerkaartjes zelf bij het postkantoor af, 5 km fietsen.

Dat Wartena iets in de meteorologie zou gaan doen, stond al vroeg vast. Al vanaf 1935 was hij jaarlijks, als uitstapje in de zomervakantie, een dag in Wageningen te vinden waar de toenmalige hoogleraar Prins hem het lab liet zien. Veel meer dan 1 of 2 studenten meteorologie per jaar waren er toentertijd nog niet.

De studietijd bracht Bert ook door in Wageningen, de studierichting heette officieel: Nederlandse landbouw, richting akker- en weidebouw. Veel meteo zat er niet in die opleiding, vertelt Wartena:

"Er was een verplicht propadeusevak meteorologie en iets als een driemaands praktikum, waarin je vooral bezig was met bodemtemperaturen en dergelijke. Wel was het zo, dat Prins mij elke week een keer meenam naar het colloquium op het KNMI. Toen ik bij de landbouwvoorlichting in Hengelo terecht kwam, werd het wat moeilijker, maar de contacten bleef ik behouden en ik kwam ook toen nog altijd wel minimaal 10 keer per jaar naar De Bilt. Na mijn overplaatsing naar Utrecht werd het contact met De Bilt natuurlijk meteen weer een stuk frequenter." Na zijn studie heeft Wartena lang in dubio gestaan wat hij zou doen, of de meteorologie in of naar de landbouwvoorlichtingsdienst. Toen prof. Prins kort na de oorlog naar Delft vertrok en Wartena niet mee kon, terwijl het assistentenbaantje in Wageningen ook niet alles was, viel het besluit om voorlopig maar de keuze te laten vallen op de landbouwvoorlichting. De contacten met Wageningen werden ook warm gehouden, en dat ging door nadat Prins opgevolgd werd door van Wijk. In 1951 kon Wartena landbouwconsulent worden, maar dat beroep degradeerde al snel tot vooral vergaderen. Daarom koos Wartena voor lesgeven aan een landbouwwinterschool in Andelst. In de zomer werkte hij bij de voorloper van het IMAG aan beregeningsinstallaties, waar vooral de verdamping en waterbehoefte van gewassen om de hoek kwam kijken.

Van verdamping tot luchtvaart

In 1954 begon een nieuwe periode, toen

Wartena bij de Heidemij terecht kwam. Zijn eerste taak was niet meer dan ontwikkelingen in het vak bijhouden, maar na 3 jaar runde hij al een afdeling compleet met instrumentmakerij van 15 man vanwege alle opdrachten die binnenkwamen. Het werk betrof vooral verdamping en hydrologie met als uitschieter het verdampingsonderzoek in Bagdad. Daar was de medewerking van de lokale meteodienst voor nodig en het onderzoek kon alleen doorgaan als Wartena roosterdienst mee zou draaien als baliemeteoroloog om DC6-kisten te begeleiden op hun vlucht naar Karachi, iets wat hem in een week tijds 'geleerd' werd.... Niet veel luchtvaartmeteorologen zullen tegelijkertijd landbouwmeteoroloog zijn geweest! Het onderzoek was tevens het promotiewerk van Wartena, dat in 1959 met een proef-schift getiteld 'Het klimaat en de verdamping van een meer in Centraal Irak' zijn bekroning vond. Andere missies voerden hem naar de Vogelsberg in Duitsland, alwaar de complete hydrologie bestudeerd moest worden, en naar de Spaanse Pyreneeën. Later kwamen er opdrachten op het gebied van verspreiding van luchtverontreiniging. Eigenlijk strekte het werkterrein van Wartena zich uit van Lapland tot diep in Egypte of zoals hij het zelf uitdrukt: "zo kom je in de meteorologie". Het enige wat ver weg was was eigenlijk de landbouwmeteo zelf, pas in 1978 toen Wartena zelf hoogleraar werd kwam daar verandering in.

Dwarsfluit

Toen Wartena op de middelbare school zat, wilde hij eigenlijk het liefst naar het conservatorium. Natuurlijk 'mocht' dat niet van thuis, maar de belangstelling bleef en in de vrije uren oefende en studeerde Wartena verder totdat hij in 1966 het conservatorium in Utrecht af kon maken. Daarna speelde hij dwarsfluit in beroepsradio-orkesten in Duitsland en gaf hij praktijkles in Kleef en Emmerich en was hij ook enige tijd leraar van de muziekschool in Doetinchem. Bij elkaar werd dat alles, naast het werk voor de Heidemij, te druk en na 1974 is Wartena als hobbyist alleen nog in de plaatselijke harmonie actief. Een andere liefhebberij van de 'bejaarde' hoogleraar is motorrijden. Nog regelmatig is Wartena op de motor aan te treffen.

'Nee' kunnen zeggen

De vraag komt onwillekeurig op >>>

hoe iemand zulke uiteenlopende zaken goed naast elkaar kan uitvoeren. Het antwoord geeft Wartena zelf: "Dat heb ik van thuis meegekregen. Plaats voor hobbyisme is er niet. Alles wat je doet, doe je professioneel. Een brede belangstelling heb ik, dus dat betekent al snel 'altijd werken' en 'een heleboel dingen nalaten die minder belangrijk zijn'. Je moet gewoon tegen veel dingen 'nee' kunnen zeggen. Ik besteed misschien maar een kwartier in de week aan de krant. Ook kijk ik zelden naar de TV, ja soms een keer naar het Journaal." Dat Journaal ging dan ook nog pas aan vlak voor het weerbericht, om precies te zijn keek Wartena eerst om 20.15 uur naar het weerbericht van de 'Tagesschau' en schakelde dan juist op tijd over naar het Nederlandse weer.

Slaapt Wartena dan nooit?

"Ik ben gezegend met een verschrikkelijk goede gezondheid en mijn slaapbehoefte is in de loop der jaren afgenomen tot gemiddeld zo'n 5,5 uur per dag. Een boer staat ook 's ochtends vroeg op en doet meteen veel, en hoever je 's avonds komt dat zie je dan wel." Bij een belangrijk tentamen in oorlogstijd ging hij om 3 uur 's ochtends bij kaarslicht en met een jas aan studeren.

Wartena gaat ook zelden met vakantie: twaalf dagen weg, dat is wel zo ongeveer het uiterste wat ooit is voorgekomen. Belangrijk is ook de gave om veel te kunnen combineren. Een artikel schrijven moet je afwisselen met andere bezigheden, waarbij het verhaal intussen kan bezinken.

Terug naar Wageningen

In 1918 werd de toenmalige Rijkslandbouwschool in Wageningen 'bevorderd'

tot Landbouwhogeschool, waardoor de leraar natuurkunde en meteorologie automatisch (gewone) hoogleraar meteorologie werd. Desondanks bleef de meteorologie in Wageningen een bijvak van de Natuurkunde. Dat bleef zo totdat een adviescommissie in 1976 besloot, dat er in Wageningen een gewoon hoogleraar alleen voor de meteorologie moest komen en dat werd dus prof. Wartena. Toen Wartena in 1978 in Wageningen aankam, stelde meteorologie daar nog weinig voor. Het meteorologie-onderwijs werd gegeven door een medewerker van de hoogleraar natuurkunde, prof. Schenk. Studenten waren er eigenlijk niet, er was één propedeuse-college en er was een college micrometeorologie. De situatie bleef nog enige tijd bizar: de eerste gewoon (= full-time) hoogleraar meteorologie die Nederland ooit gehad heeft had alleen bijvakkers onder zijn hoede, de buitengewoon hoogleraar in Utrecht (prof. Schuurmans) had hoofdvakstudenten. Pas 2 jaar geleden, in 1990, kwam er ook in Utrecht een gewoon hoogleraar: prof. Oerlemans.

Pionierswerk

Met welk doel begon Wartena aan zijn Wageningse periode?

Hij omschrijft het zelf als "het gevoel dat de meteorologie meer voor de landbouw zou kunnen betekenen", geen wonder dat de inauguratierede van de professor begon met de verwijzing naar één van 's lands oudste radiobulletins, te weten de Mededelingen voor Land- en Tuinbouw. De rede zelf kreeg de veelzeggende titel: 'Een weerpraatje'. Hoe kun je dat doel bereiken? Je moet eerst zorgen dat de landbouw

van het potentiële nut van de meteorologie overtuigd is. Dat doe je door 'de boer op te gaan', door in de avonduren veel lezingen te geven voor standsorganisaties en door nieuwe colleges te geven, ook al vallen die in eerste instantie nog buiten het officiële programma - men wordt vanzelf wel enthousiaster. Studenten waren er in het begin ook nauwelijks, maar dat was geen probleem want, aldus Wartena: "door je collega's duidelijk te maken dat ze eigenlijk met 'weer' bezig waren kwamen die studenten geleidelijk in steeds grotere getale bijvakcollege's doen." Promotie-assistenten kwamen naar Wageningen ook al door 'persoonlijke contacten', die Wartena als geen ander overal wist te leggen. Belangrijk hierbij was bijvoorbeeld dat hij zes jaar lang lid was van de commissie Meteorologisch en Fysisch Oceanografisch onderzoek in Nederland. Een heleboel zendingswerk dus, in die begintijd, en dat niet alleen in Wageningen. Instellingen van het middelbaar en hoger agrarisch onderwijs moesten (opnieuw) overtuigd worden van het belang van onderwijs in de meteorologie.

Wat is er van het ideaal van die beginjaren terechtgekomen?

"Veel minder en veel meer dan ik ooit had durven dromen", antwoordt Wartena. "Het landbouwonderwijs loopt nu prachtig, al duurde het veel langer dan 4 of 5 jaar om dat voor elkaar te krijgen. Dat we hier nu een Meteo Consult hebben met een afdeling landbouwmeteorologie waar ik nu (sinds 1 juli, red.) zelf medewerker van ben, daar had ik gewoon in 1978 helemaal niet van kunnen dromen."

Enthousiast vult Wartena aan:

"alhoewel we in 1980 al dachten aan de oprichting van een soort Agrometeorologisch centrum hier in Wageningen, in een barak naast Natuur- en Weerkunde, waarin dan de Landbouwhogeschool en misschien de standsorganisaties en het KNMI in zouden kunnen participeren". Wartena had ook niet verwacht, dat hij 7 jaar lang elke maandag voor de lokale radio (radio Gelderland, red.) een uitvoerig agrarisch weerbericht zou uitspreken en evenmin dat zijn contacten in Poznan (Polen) er toe zouden leiden dat men ook daar aan soortgelijke gerichte agrometeorologische voorlichting zou beginnen.

Van weerstation tot weerkamer

Een belangrijk stokpaardje van prof. Wartena was vanaf het begin de >>

stelling, dat je agrometeorologie alleen kan bedrijven als je dat koppelt aan de synoptische meteorologie.

Micrometeorologisch onderzoek namelijk was verengd tot goed en gedegen maar zuiver fysisch onderzoek naar het gedrag van de onderste 10 meter van de atmosfeer. Die kennis is wel belangrijk, ook voor de meteorologie en klimatologie, maar het is geen landbouwmeteorologie, het is niet iets waar de boer wat aan heeft. Dus een van de eerste dingen die Wartena in Wageningen nodig had, was een weerdienst die hem van actuele gegevens kon voorzien.

Metingen in Wageningen zelf deed men al veel langer, al vóór 1935 werd op verschillende plaatsen in Wageningen gemeten. Met de komst van Prins kwam er ook een goed en uitgebreid meetstation op Duivendaal. Door de uitgroei van de bebouwing moesten de stations de een na de ander opgeheven worden en tenslotte werd ook het station Duivendaal rond 1965 verplaatst naar de huidige lokatie aan de Haarweg. Het station was een tijdlang zelfs een klimatologisch hoofdstation van het KNMI, maar bracht het nooit tot synoptisch station omdat je daarvoor nu eenmaal 7x24 uur een waarnemer in dienst moet hebben. Met de komst van automatische weerstations liggen bovendien de hiaten in het Nederlandse meetnet niet meer in het midden van het land.

Op het KNMI had men ook ingezien dat de nieuwe hoogleraar ook weergegevens nodig zou kunnen hebben en de LH kon weldra zonder kosten beschikken over alle gegevens die ze nodig had. Het KNMI deed nog meer: Wartena mocht een goede meteoroloog uitkiezen, die hem zou helpen bij het opzetten en operationeel houden van een eigen weerkamer. Vier jaar lang kreeg de LH deze meteoroloog - het werd John Bernard - toegewezen, daarna zou men wat meer op eigen benen moeten staan en eventueel voor de diensten van het KNMI moeten gaan betalen. Uiteindelijk leidde dat tot de komst van en de samenwerking met Meteo Consult.

Wartena kijkt vooral vóóruit, terugblikken kost moeite. Hij is toekomstgericht en vergeet teleurstellingen snel. Na enige nadenken weet hij wel aan te geven wat het grootste succes is: dat Wageningen een eigen afstudeerrichting voor meteorologisch ingenieur heeft gekregen en dat de VOM-opleiding er wordt gegeven, en, meer persoonlijk, dat Wartena nu al 7 jaar wekelijks een landbouwweerbericht voor de radio geeft.

Heeft Wartena enig idee hoe het onderzoek in de landbouwmeteorologie nu verder zal gaan, na zijn vertrek bij de Vakgroep?

"Nee", antwoordt de emeritus, "mijn opvolger zal het ongetwijfeld anders aanpakken, misschien wel beter. Wel denk ik dat voor de landbouw en de landbouwmeteorologie de praktijk het meest belangrijk is en ik wil zelf graag samen met Meteo Consult een poging doen om de landbouwmeteorologie verder uit te bouwen. Voor de landbouwuniversiteit blijf ik verder wel de kon-takten met Polen onderhouden (Wartena spreekt ook Pools, red.), vooreerst wat het onderzoek betreft met als hoofddoel toch dat de agrarische weerberichtgeving daar op gang komt.

Dus in de nabije toekomst blijft Wartena flink aan de weg timmeren, of zoals hij het zelf zegt: "Ik zit vanaf 1 juli in een 'Unruhestand' en ervaar het leven alsof ik zojuist aan een nieuwe baan ben begonnen!

Bovendien was ik er echt aan toe om na zoveel jaar hetzelfde weer eens met iets nieuws te beginnen. "In de toekomst", zo vervolgt Wartena, "moet ik misschien wat rustiger aan doen - bij de LUW staan nog 120 niet-opgenomen verlofdagen geregistreerd - maar voorlopig geldt mijn stelregel 'zolang je niet slaapt, werk je'." Hoe ziet de scheidende hoogleraar de toekomst van de (agro)meteorologie? Heel stellig is het antwoord: werken op alle fronten aan verbetering, uitbreiding en toepassing van kennis. Vooral bij de basis, in dit geval de mensen in het veld, die de invloed van het weer dagelijks in de praktijk ervaren, maar ook bij organisaties en industrie en tegelijk ook bovenaan de trap, vergroten van de kennis bij de meteorologen die hun produkten daarvoor beter op de behoefte kunnen afstemmen. Het beste resultaat wordt daarbij bereikt, als we ten eerste zorgen dat wat wij als meteorologen weten in overleg met deskundigen en de voorlichters vertaald wordt in gedragsadviezen voor de boer en als wij in staat zijn om de onzekerheden op een bepaald punt in de weersverwachting over te brengen op de eindgebruiker zodat deze niet alles op één kaart zet.

Ten tweede moet de meteoroloog proberen te achterhalen waar nu precies om gevraagd wordt en daar indien nodig een stukje meteorologisch applicatie-onderzoek voor uitvoeren. Zo is de hele grenslaag-meteorologie

en micrometeorologie ten opzichte van de synoptische meteorologie een ondergeschoven kind. Welke meteoroloog kan de gebruiker een goede verwachting voor de bodemtemperatuur geven - terwijl in de atmosfermodellen overdracht van warmte en vocht naar bijvoorbeeld het onderste modelniveau eigenlijk juist begint met een of andere aanname over die bodemtemperatuur. Bodemtemperatuur (voor verschillende grondsoorten), bladnatperiode en gewastemperatuur (voor verschillende gewassen), dat zijn produkten waar op korte termijn gewoon al een flinke behoefte aan is.

Zin voor de praktijk. Dat betekent: een meteoroloog moet minstens een paar keer per dag naar de lucht kijken en het weer buiten ervaren. Eigenlijk moet een meteoroloog zelf, ergens onderweg met een autothermometer of gewoon in zijn tuin, ook wat metingen verrichten; dan zie je wat al die metingen waard zijn. Wartena heeft zelfs 2 temperatuursensors aan zijn auto zitten...

Wat vindt Wartena nu van de NVBM? Het antwoord kan niet duidelijker zijn: al voordat Wartena in Wageningen kwam, heeft hij samen met collega Schuurmans gepolst of er belangstelling was voor zo'n vereniging onder de toenmalige KNMI-meteorologen. Toen bleek er geen belangstelling voor: men kende elkaar allemaal al. Gelukkig is dat nu anders. Wartena ziet zelfs een belangrijke taak voor de NVBM: duidelijk maken aan het publiek wat een goed (= gecertificeerd) meteoroloog is - als je niet oppast prikt het publiek er doorheen, door al die leuke verhaaltjes, en dan is de bloei die de belangstelling in de meteorologie nu doormaakt voorbij. Ook vindt hij het belangrijk dat er weer een goed tijdschrift komt. Vroeger was de helft van 'Hemel en Dampkring' goed, maar sinds 'Zenit' is gekomen is er nauwelijks meer meteorologie voor de beroeps te vinden in een Nederlandstalig tijdschrift. En 'Weerspiegel' zou meer waarde hebben als aan de lezer-leek duidelijk was wat de waarde is van de diverse artikelen die in dat blad staan: misschien zou een beroepszitting moeten hebben in de redactie? Terug naar de NVBM: Wartena zou het NVBM-blad het liefst zien groeien naar een soort Nederlandse 'Weather' - een uitstekend beroepsmatig volgeschreven tijdschrift voor de Nederlandse meteorologen. 'Weather' is teveel op de Engelse omstandigheden gericht.

Wim van den Berg en Gerrit Hiemstra, Meteo Consult, Wageningen ◊